

K Z O M U N I A K Ń A T
Z B A D A Ń

Warszawa, lipiec 2010

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/94/2010

**POSTAWY WOBEC
TRANSFORMACJI USTROJOWEJ
I OCENY JEJ SKUTKÓW**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
4 lutego 2010 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Trzydzieści lat temu powstał NSZZ „Solidarność”, który zapoczątkował ruch przemian i transformację ustrojową w Polsce. O ocenę wartości tych przemian z perspektywy ponad dwudziestu lat oraz o to, kto uważa się za ich beneficjenta, a kto jest nimi rozczarowany, zapytaliśmy w sondażu przygotowanym przez CBOS i Europejskie Centrum Solidarności¹. Konsultantem naukowym badania był prof. Ireneusz Krzemiński.

STOSUNEK DO PRZEMIAN

Zdecydowana większość ankietowanych (83%) uważa, że warto było w 1989 roku zmieniać ustrój polityczny. Nieliczni (9%) podchodzą do transformacji krytycznie. W ostatnich dwóch latach Polacy wyraźnie częściej niż we wcześniejszych sondażach wyrażają zadowolenie z tego, że w kraju doszło do zmian. Rangę transformacji w percepcji społecznej podnosi prawdopodobnie również poprawa warunków materialnych i wzrost poziomu życia Polaków, który obserwujemy w ostatnich latach.

Tabela 1

Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było w 1989 roku zmieniać w Polsce ustrój czy też nie warto?	Wskazania respondentów według terminów badań								
	III '94	VII '94	X '95	V '97	IV '99	V '01	V '04	I '09	III/IV '10
	w procentach								
Warto	60	64	75	70	63	56	65	82	83
Nie warto	28	27	16	14	24	30	21	8	9
Trudno powiedzieć	12	9	9	16	13	14	14	10	8

We wszystkich analizowanych grupach społeczno-demograficznych dominuje aprobatą przemian. Najpowszechniej deklarują ją osoby z wyższym wykształceniem, badani najczęściej zarabiający i dobrze sytuowani, a także przedstawiciele takich grup zawodowych, jak kadra kierownicza, specjaliści oraz prywatni przedsiębiorcy. Z transformacji częściej zadowoleni są respondenci o prawicowych poglądach politycznych niż osoby deklarujące orientację centrową czy lewicową. Zmianę ustroju w Polsce rzadziej niż inni aprobują ludzie

¹ Badanie „«Solidarność» – doświadczenie i pamięć” zrealizowano w dniach 12 marca – 12 kwietnia 2010 roku na 1803-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

najsłabiej wykształceni, negatywnie oceniający własne warunki materialne, a ponadto renciści i robotnicy niewykwalifikowani. Preferencje partyjne z ostatnich wyborów parlamentarnych nie różnicują postaw wobec transformacji. Można dodać, że zadowolenie ze zmian częściej niż przeciętnie deklarują osoby, które w latach 1981 – 1989 należały do podziemnej „Solidarności”, jak również ci, którzy do niej nie należeli, ale popierali jej działalność (odpowiednio 94% i 95%).

OCENA ZYSKÓW I STRAT

Blisko połowa ankietowanych (47%) jest zdania, że zmiany w Polsce po 1989 roku przyniosły ludziom więcej korzyści niż strat, mniej więcej co szósty respondent (16%) ocenia, że straty przewyższają zyski, a niespełna co trzeci (30%) uważa, że bilans jest zrównoważony. Oceny skutków transformacji nieco się pogorszyły, jeśli porównamy je do uzyskanych w ubiegłym roku. Nie zmienia to jednak faktu, że – poza wspomnianym pomiarem – należą one do najbardziej pozytywnych, zarówno w odniesieniu do poprzedniej dekady, jak i pierwszej połowy tego dziesięciolecia.

Tabela 2

Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?	Wskazania respondentów według terminów badań								
	X '94	IX '96	V '98	IV '99	X '99	V '01	V '04	I '09	III/IV '10
	w procentach								
Więcej korzyści niż strat	15	32	32	24	24	15	22	56	47
Tyle samo korzyści, co strat	32	30	31	32	30	24	29	26	30
Więcej strat niż korzyści	42	24	27	34	37	55	37	12	16
Trudno powiedzieć	10	14	10	10	8	6	11	6	7

Zmiany, jakie zaszły w Polsce po 1989 roku, wyraźnie częściej niż pozostali badani postrzegają jako korzystne osoby młode, absolwenci wyższych uczelni, respondenci osiągający najwyższe dochody, dobrze oceniający własną sytuację materialną. W żadnej z analizowanych grup nie dominują opinie krytyczne, jednak częściej niż przeciętnie notujemy je wśród najstarszych pokoleń, ludzi słabiej wykształconych, a przede wszystkim będących w złej sytuacji materialnej; spośród grup zawodowych krytycyzmem wyróżniają się robotnicy niewykwalifikowani, rolnicy, a ponadto nieaktywni zawodowo renciści.

Ogólną postawę wobec transformacji ustrojowej kształtuje w dużym stopniu postrzeganie bilansu korzyści i strat wynikających z przemian. Wśród tych, którzy sądzą, że

na zmianach, jakie zaszły w Polsce po 1989 roku, ludzie więcej zyskali niż stracili lub że korzyści i straty są zrównoważone, ogromna większość wyraża aprobatę transformacji. Jednak nawet wśród badanych podkreślających przewagę strat dominuje opinia, że warto było w Polsce zmieniać ustrój.

Tabela 3

Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było w 1989 roku zmieniać w Polsce ustrój czy też nie warto?		
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Więcej korzyści niż strat	97	2	1
Tyle samo korzyści, co strat	83	6	11
Więcej strat niż korzyści	54	34	12

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

O ile bilans zbiorowy wypada w ocenie społecznej raczej na plus, o tyle doświadczenia indywidualne są wyrażane w sposób bardziej umiarkowany. Blisko połowa ankietowanych (49%) twierdzi bowiem, że oni i ich rodziny ani nie zyskali, ani nie stracili w procesie transformacji. O połowę mniej badanych (24%) ocenia, że skutki przemian były dla nich korzystne, a jedna szóstka (16%) zalicza siebie do tych, którzy na przemianach stracili.

Tabela 4

Słyszysz różne opinie o skutkach zmian w naszym kraju. Gdyby Pan(i) miał(a) określić sytuację swoją i swojej rodziny , to czy zaliczył(a)by Pan(i) siebie do tych, którzy:	Wskazania respondentów według terminów badań				
	II '97	V '98	X '99	I '09	III/IV '10
	w procentach				
– zyskali na zmianach	10	13	14	30	24
– stracili na zmianach	28	26	29	14	16
– ani nie zyskali, ani nie stracili	54	54	52	49	49
Trudno powiedzieć	8	7	5	7	11

W większości analizowanych grup społeczno-demograficznych, jeśli uwzględnić stosunek beneficjentów, do tych, którzy na przemianach ustrojowych stracili, notujemy przewagę bilansu dodatniego. Odmienną sytuację obserwujemy wśród osób najstarszych, słabiej wykształconych, najmniej zarabiających i źle oceniających swoją sytuację materialną. Straty przeważają nad zyskami również wśród robotników niewykwalifikowanych i rolników, emerytów, rencistów oraz bezrobotnych.

Wśród wyborców PO i PiS beneficjenci przemian przeważają nad tymi, którzy oceniają, że na nich stracili. Grupy te równoważą się natomiast wśród ankietowanych, którzy w 2007 roku głosowali na PSL i LiD.

Tabela 5

Elektoraty partyjne z ostatnich wyborów parlamentarnych	Gdyby Pan(i) miał(a) określić sytuację swoją i swojej rodziny, to czy zaliczył(a)by Pan(i) siebie do tych, którzy:			
	zyskali na zmianach	stracili na zmianach	ani nie zyskali, ani nie stracili	Trudno powiedzieć
	w procentach			
PO	39	12	42	7
PSL	20	21	51	8
PiS	26	14	53	7
LiD	19	18	51	12

Analogicznie do bilansu skutków transformacji dla Polaków ogółem – najwyższy poziom aprobaty przemian ustrojowych notujemy wśród tych, którzy zyskali na zmianach albo też twierdzą, że ich sytuacja się nie zmieniła. Jest zrozumiałe, że relatywnie bardziej krytyczny stosunek do przemian mają osoby, które deklarują, że na transformacji straciły, chociaż w przeważającej mierze jest on również przychylny.

Tabela 6

Gdyby Pan(i) miał(a) określić sytuację swoją i swojej rodziny, to czy zaliczył(a)by Pan(i) siebie do tych, którzy:	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było w 1989 roku zmieniać w Polsce ustrój czy też nie warto?		
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć
	w procentach		
– zyskali na zmianach	97	1	2
– stracili na zmianach	67	24	9
– ani nie zyskali, ani nie stracili	83	8	9

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Zapytaliśmy również, które grupy społeczne lub zawodowe skorzystały – w opinii ankietowanych – na zmianach zapoczątkowanych w 1989 roku, a które straciły. Badanym przedstawiliśmy listę osiemnastu grup, prosząc, aby wypowiedzieli się o każdej z nich.

Zdecydowana większość Polaków – co najmniej trzy czwarte – uważa, że na transformacji zyskali przedsiębiorcy, ludzie bogaci, politycy, a także dwie grupy pod pewnymi względami podobne, ale różniące się właściwościami etycznymi: z jednej strony – kombinatorzy, cwaniacy, łapówkarze, a z drugiej – ludzie zaradni, przedsiębiorczy i odważni.

Ponad połowa ankietowanych przypisuje uzyskanie korzyści wynikających z przemian takim grupom, jak: inteligencja i wolne zawody, ludzie wykształceni oraz osoby pracujące za granicą. Jeśli chodzi o ludzi dawnego systemu, to niemal co drugi respondent sądzi, że zyskali na zmianach, ale nieco ponad jedna piąta badanych twierdzi, że stracili.

Wskazania dotyczące strat przeważają w odniesieniu do rolników, robotników i pracowników fizycznych, a także takich kategorii jak ludzie zwykli, przeciętni oraz ludzie uczeni. Zdaniem większości Polaków, przemiany ustrojowe okazały się niekorzystne przede wszystkim dla ludzi biednych, słabo wykształconych, bezrobotnych, a także emerytów i rencistów.

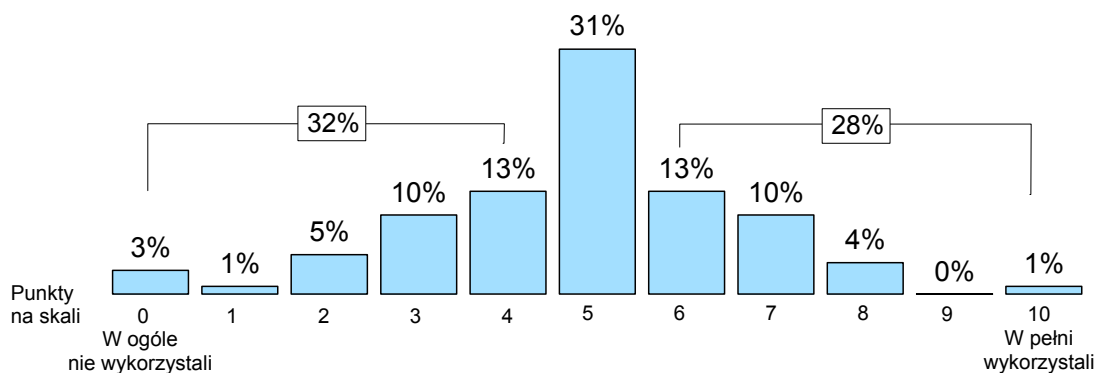
Tabela 7

Jak Pan(i) sądzi, jacy ludzie, jakie grupy społeczne skorzystały, a jakie straciły na zmianach zapoczątkowanych w 1989 roku?	Skorzystali na zmianach	Ani nie skorzystali, ani nie stracili na zmianach	Stracili na zmianach	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Przedsiębiorcy, biznesmeni	83	7	3	7
Ludzie bogaci	81	8	2	9
Politycy, ludzie władzy, działacze partyjni	81	6	5	7
Kombinatorzy, cwaniacy, łapówkarze	78	8	6	8
Ludzie odważni, zaradni, przedsiębiorczy	75	15	3	8
Ludzie na kierowniczych stanowiskach	72	11	8	9
Inteligencja, wolne zawody	65	17	6	12
Ludzie wykształceni	59	28	5	9
Ludzie pracujący za granicą	53	23	7	16
Postkomuniści, ludzie z dawnego ustroju	49	16	22	13
Rolnicy	25	19	43	13
Ludzie uczciwi, rzetelnie pracujący	18	31	42	9
Robotnicy, pracownicy fizyczni	17	27	49	7
Zwykli, przeciętni ludzie	14	34	44	8
Ludzie bezrobotni	11	18	57	14
Emeryci i renciści	9	26	53	11
Ludzie biedni	7	19	64	10
Ludzie słabo wykształceni	6	25	59	10

Jak można zauważyć, identyfikowanie poszczególnych grup jako beneficjentów procesu przemian lub tych, którzy na nich stracili, opiera się przede wszystkim na opozycji między gospodarką wolnorynkową a bezpieczeństwem socjalnym. Ogólnie rzecz biorąc, zyskały osoby charakteryzujące się pewną skutecznością rynkową, straciły zaś grupy o niskim potencjale w gospodarce kapitalistycznej, wymagające pomocy i opieki ze strony państwa, którą obecny system zapewnia w mniejszym stopniu niż ówczesny.

Czy, ogólnie rzecz biorąc, Polacy – we własnej ocenie – wykorzystali możliwości, jakie dał im upadek komunizmu w 1989 roku? Opinie na ten temat są bardzo podzielone. Co trzeci badany (32%) uważa, że szanse nie zostały wykorzystane, nieco mniej osób (28%) jest odmiennego zdania. Zbliżona liczebnie grupa (31%) sytuuje się gdzieś pośrodku, co wskazuje na przekonanie, że niektóre możliwości zostały wykorzystane, a inne nie.

RYS. 1. W JAKIM STOPNIU, PANA(I) ZDANIEM, POLACY WYKORZYSTALI SZANSE, MOŻLIWOŚCI, JAKIE DAŁ IM UPADEK KOMUNIZMU W 1989 ROKU? ODPOWIEDŹ PROSZĘ ZAZNACZYĆ NA SKALI, GDZIE 0 OZNACZA, ŻE POLACY W OGÓLE NIE WYKORZYSTALI SZANS, JAKIE DAWAŁ IM UPADEK KOMUNIZMU, 10 ZAŚ – ŻE W PEŁNI WYKORZYSTALI TE MOŻLIWOŚCI

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć” (9%)

Ocena tego, w jakim stopniu szanse płynące z przemian zostały wykorzystane, zauważalnie zależy od wykształcenia i – co z tym związane – statusu materialnego respondenta. Osoby z wyższym wykształceniem, badani najlepiej zarabiający i zadowoleni z własnej sytuacji materialnej, a ponadto respondenci zaliczający się do kadry kierowniczej i specjalistów oraz prywatnych przedsiębiorców częściej niż pozostali mówią o wykorzystaniu szans płynących z przemian. Gorzej sytuowani, a także osoby bierne zawodowo pobierające rentę zauważalnie rzadziej mają takie poczucie, relatywnie częściej natomiast oceniają, że Polacy nie wykorzystali szans płynących z przemian.

Jak wynika z naszych badań, Polacy niemal powszechnie aprobuje przemiany, które zaszły w Polsce po 1989 roku; w tym i zeszłym roku poziom zadowolenia z transformacji jest wyższy niż kiedykolwiek wcześniej. Wyraźnie mniej osób – około jednej szóstej – myśli o zmianach sprzed dwudziestu jeden lat jako niekorzystnych dla Polaków; taka sama liczebnie grupa jest osobiście rozczarowana tym, co stało się po 1989 roku, i zalicza się do tych, którzy w procesie przemian stracili. Rozczarowanie jest silnie związane ze złą sytuacją materialną respondentów. Warto jednak podkreślić, że nawet wśród tych, którzy oceniają przemiany w kategorii strat, również przeważa opinia, że warto było je przeprowadzać.

Opracował
Michał FELIKSIĄK